

Den oromantiska

Fritänkaren

Nr. 166 April 2008

Sextonde årgångens femte nummer.

Innehåll :

Den pedagogiska debatten	2
Kärnkraftsfrågan	2
Arvet efter Beethoven	3
Nazidirigenterna (<i>R. Strauss, Furtwängler och Karajan</i>)	4
Shakespearedebatten (97): Mary Sidneys roll i det hela	6
Min vän Ahasverus, del 77: <i>Robespierre</i>	7
Filmanmälningar (" <i>Sweeney Todd</i> ", <i>bl.a.</i>)	9
Kalender, april 2008	11
Idealresan, del 11: <i>Avrundning</i>	11
Resan hem, del 1 : <i>Dåliga utsikter</i>	12
Kanonresan, del 5 : <i>Tillbaka till Kausani</i>	14
Resan till Zanskar, del 7 : <i>En natt i Kargil, och sedan...</i>	16
Rehabiliteringsresan, del 15: <i>200 mil till Dharamsala</i>	17
Konferensresan, del 17: <i>Sista dagen i Dharamsala</i>	19
Lycklig resa med komplikationer, del 26: <i>Den slutliga katastrofen</i>	21
Kinesisk statistik	22
Med livet som insats, av <i>Tsoltim N. Shakabpa</i>	24

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("*Fritänkaren*", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

I Finland kan avgifter insättas på *Aktia bank*, kontonummer 405510-667802 (avgiftsfritt).

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 10.4.2008

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 189

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet i HTML-format jämte andra skrifter på följande adresser: <http://hem.fyristorg.com/aurelio>

www.fritenkaren.se

e-post-adress : lanciai@hem.utfors.se

WSN 1652-0122

Den pedagogiska debatten

”På mina föräldrars tid och långt in i vår egen brukade det vara personen som det var fel på om han körde. Nu är det disciplinen. Att läsa klassikerna är för svårt, därför är det fel på klassikerna. Idag framhåller studenten sin inkapacitet som ett privilegium. ’Jag kan inte lära mig det, alltså är det något fel på det.’ Och särskilt måste det då vara något fel på läraren som försöker lära ut det. Det finns inga kriterier längre, bara tyckanden.”

Citatet är ur en roman av Philip Roth från 2001 som heter *”The Human Stain”* (”Den mänskliga fläcken”?) som till och med har filmatiserats med Anthony Hopkins och Nicole Kidman. Den handlar om en universitetslärare som mobbas från sin tjänst och vad konsekvenserna blir, men är samtidigt ett brett spektrum över det amerikanska samhällets alla misslyckanden och problem i modern tid, där utbildningsförfallet står i centrum. Då Sverige i princip kopierade USA:s i fel riktning reformerade skolsystem under Olof Palmes ledning, har Sverige egentligen beskrivit samma väg med samma förfärliga resultat slutligen utmynnande i skolbränder och skolmassakrer, och är problemet aktuellt än någonsin och det tyvärr över hela världen. Just nu vacklar Italien under en förödande högskolereform som verkar exakt kopierad från Sveriges högskolereform (under Olof Palme) under 1970-talet som i princip punkterade Sveriges universitetsväsen. Samma sak ägde rum i Storbritannien under Thatchers tid och efteråt, när skolväsendet där centraliserades genom politisering. Först i och med Sveriges senaste regering börjar man inse att hela utbildningssystemet är sjukt och har tillåtits insjukna alltför länge kanske bortom allt hopp om återhämtning.

Elever *skall* vara kritiska mot vad som undervisas, ett kritiskt sinne låter sig inte hjärntvättas av dumheter, och lärare *skall* få vara auktoritativa och få kräva disciplin för att alls kunna ansvara för en effektiv undervisning. Det är när motsättningar uppstår, som mellan läraren och eleven i Alf Sjöbergs klassiska film *”Hets”* från 1944, och när det inträffar rektormord, som något är fel.

Av alla undervisningsmetoder är den av alla erkänt allra bästa det engelska *tutor*-systemet, med personlig privat undervisning mellan en lärare och en elev. Ju mindre klasser, desto mera koncentrerad undervisning. Likväl vilar det största ansvaret egentligen på föräldrarna, som bara de kan stimulera eleven genom uppmuntran, erbjudandet av en god miljö som tillåter koncentration och genom att väcka elevens intresse för stimulerande ämnen – det är de som bäst kan komma på vad eleven bäst är funtad för, och det gäller att få en elev slussad i rätt riktning helst så tidigt som möjligt.

Det värsta man kan göra mot en elev är att stänga möjligheten för honom för den utbildning han åtrår. Detta är skolans största dilemma, att genom sin ofullkomlighet och förfall hindra elever från att nå de kvalifikationer de är naturligt lämpade för, för att i värsta fall leda till avhopp och/eller revolt.

Kärnkraftsfrågan

”Vi har inget annat val – vindkraften räcker inte till, solenergin är för outvecklad, vattenkraften är färdigt utbyggd, och kolkraftverk är bara till förbannelse. Kärnkraften är den enda rena energin, den lönar sig, vi har färdiga kärnkraftverk som redan praktiskt taget betalat sig, vi har inte råd att lägga ner dem, och de fungerar medan riskfaktorn är ett minimum. Därför måste vi satsa på kärnkraften och behålla den.”

Om det ändå vore så enkelt. Inte ens de mest hårdföra kärnkraftsförespråkarna kan ignorera Tjernobyl, som fortfarande är en latent katastrofkrutdurk som när som helst kan förgifta hela Europa igen. En olycka är en olycka, men en kärnkraftsolycka är en katastrof med oöverskådliga konsekvenser som förblir fatala över hundratals, kanske tusentals år. Ignalinakärnkraftverket på andra sidan Östersjön i Litauen är ett kärnkraftverk av samma

slag som Tjernobyl, och det är i drift och håller på trots decennier av berättigade krav på dess stängning.

Kärnkraften är som rysk roulette. Oddsens är betydligt lägre än 1:6, men de finns där, och förr eller senare måste det bli en baktändning, vilket Tjernobyl bevisade. Var Tjernobyl värt sitt pris? Aldrig i livet.

Kärnkraften kom till genom en militär klappjakt på det yttersta vapnet. Manhattanprojektet med avsikt att framställa en användbar atombomb att kunna använda mot Hitler-Tyskland lyckades sommaren 1945 när Tyskland redan hade kapitulerat. Långt före det hade det visat sig att Tyskland inte alls hade kärnvapenkapacitet och ännu mindre strävade därefter. Frukten för att Tyskland kunde framställa kärnvapen hade varit ursäkten för Manhattanprojektet. När det stod klart att den tyska atomfaran inte förelåg, förteg de amerikanska militärerna detta för Manhattanprojektledarna. Två atombomber användes av militärerna för att slå ut Japan när det redan var utslaget. Endast civila (sammanlagt minst 400,000 om man räknar med alla dem som inte dog genast) blev offer.

Kärnkraften var alltså från början en humanitär och världskatastrofal baktändning. Allt var fel.

Man försvarar kärnkraften med dess användbarhet som fredlig energikälla, men denna argumentering är ett bedrägeri. Det finns ingen kärnkraft utan kärnavfall, och dess namn är plutonium, som bara kan användas till en sak: kärnvapen. Även den fredligaste kärnkraft producerar alltså den viktigaste komponenten i kärnvapen, och den kan inte avregleras. Det tar hundratals år att skrota ett kärnkraftverk, och det kostar miljarder, men plutonium förblir världens giftigaste ämne i hundratusentals år. Man har ingen teknologi för att oskadliggöra det, och man har aldrig haft det. Detta visste man från början. Man chansade på att någon någon gång skulle kunna lösa problemet med omöjligheten att oskadliggöra plutonium. 63 års intensiv forskning har ännu inte lyckats lösa problemet. Plutonium kan bara avföras genom förvaring, och inga förvaringssätt är säkra. Ändå fortsätter man i hela världen att framställa plutonium genom 'fredlig kärnkraft', och de enda som vill komma åt ämnet är terrorister, som vill använda det för så destruktiva syften som möjligt. Det räcker med den obetydligaste mängd använd i ett kritiskt sammanhang, och 9/11 framstår som en barnlek.

Kärnkraften borde alltså aldrig någonsin ha fått någon användning alls.

Hur skall man då lösa världens energiproblem? Genom sanslöst slöseri och slarv utan gränser har olja tillåtits förstöra planeten, och inget annat duger. Det finns bara ett sätt. 90% av all världens energi kommer från solen genom dess värmestrålning. Man måste finna ett sätt att tillvarata och kanalisera denna.

Det måste gå, eftersom den finns där.

Arvet efter Beethoven

”Det går inte att förnya musiken längre. Alla former är uttömda, det som redan har komponerats kan inte överträffas, allt är fullkomnat, och allt vad jag komponerat känns förfelat och fåfängt i jämförelse med vad som redan fanns före mig.”

En postromantiker efter Sibelius och Richard Strauss färdig att ge upp och ge sig i kast med tolvtonsmusiken? Inte alls. Denna uppgivenhet besjälade redan Mendelssohn mot slutet av hans alltför korta liv, och han var inte ensam. Även Brahms, den sista renodlade klassikern, led under hela sitt musikerliv av en känsla av ofullkomlighet och otillkräcklighet, och det dröjde länge innan han vid övermogen ålder vågade sig på en första symfoni, då han hela tiden var pinsamt medveten om Beethovens överlägsenhet.

Har det då faktiskt aldrig komponerats någon bättre musik efter Beethoven? Det ligger något i det. Wagner, Verdi och Puccini åstadkom bättre operor, men hans hantverksskicklighet och formbegåvning har aldrig överträffats. De som kom närmast var Mendelssohn och Brahms, och båda kände sig hopplöst underlägsna.

Är vi då med hela musikhistorien prisgivna åt Beethovens allt överskuggande auktoritet och ofrånkomliga paradexempel? Ja, men det behöver inte vara av ondo. Beethovens musik finns tillgänglig för alla tider, vem som helst som kan läsa noter kan studera honom in natura, han har inga hemligheter, allt finns där som i en öppen bok, och hans produktion är så gott som oöverskådlig. Ingen skada är skedd med ett försök att leva upp till hans idealistiska musikuppfattning och verkliggörande. Han, liksom musiken själv, tar aldrig slut.

Det finns dock de kompositörer som klarat sig undan mindervärdeskomplexet mot Beethoven och från känslan av att vara instängda och tvingade in i hans former. De som klarade sig bäst var i allmänhet de mest självsvåldiga och originella, främst Berlioz, César Franck (den verkliga uppfinnaren av den symfoniska dikten), Puccini och Sibelius. De är alla fyra extremt personliga och lyckades med just det unika som Beethoven först av alla lyckades med: att finna ett eget personligt tonspråk som likväl var universellt. (Det är ett sammanträffande att de alla fyra även råkar vara födda i samma månad som Beethoven, december, den mörkaste vintermånaden.) Schubert, Schumann, Mendelssohn och Chopin hade troligtvis också lyckats med det om de fått leva längre. Ryssarna fastnade i allmänhet i sina manér, som Tjajkovskij, Rimskij-Korsakov och Rachmaninov, för att ändå nämna de tre som lyckades bäst, Brahms var pinsamt medveten om sina begränsningar men gjorde det bästa av saken och valde att strikt hålla sig inom Beethovens former, liksom även Bruckner, fransmännen fastnade också i sina manér och kunde inte förnya sig, främst Debussy, och så vidare. Antingen omfattade man Beethovens klassiska former och höll sig till dem och klarade sig, eller så gick man i manérfällan, eller så gick man helt egna vägar dock utan att förlora Beethoven och det klassiska formidealet ur sikte, som Berlioz, César Franck, Puccini och Sibelius.

Faktum är att den klassiska musiken aldrig har blivit bättre efter Puccini och Sibelius, som båda lade av 1925. Efter dem förlorar den form, melodi och skönhet, de amerikanska musikalkomponisterna blev tyvärr aldrig mer än örhängesmakare, längst kom Gershwin, som säkert hade kunnat nå hur långt som helst om han fått leva längre, medan nästan alla andra modernister väckt mer föregelse, kontrovers och förakt än gehör.

Kan man då inte återvända till de musikaliska idealen så som de tillspetsades och nådde sin högsta klassiska form under Beethovens tid? Naturligtvis kan man det, och det lutar åt att bara det kan förnya och rädda den seriösa musikens överlevnad och vidareutveckling.

Nazidirigenterna

De är tre till antalet, och alla var de främst i världen under sin tid: Richard Strauss, chef för *Reichsmusikkammer*, Wilhelm Furtwängler, Hitlers favoritdirigent, och Herbert von Karajan, helt frivilligt inskriven i nazistpartiet.

Efter kriget blev de alla tre av segrarmyndigheternas inkvisitorer ansatta av liknande förhörsmetoder som knäckte Knut Hamsun. Låt oss ta dem en i sänder.

Richard Strauss hade en judisk sonhustru men ärades ändå som Nazitysklands högsta musikaliska ledare, och han komponerade operor till libretton av judarna Hugo von Hofmannsthal, tills denne dog, och sedan Stefan Zweig. Samarbetet med denne, hur hjärtligt och fruktbart det än var, då de var bästa vänner, ledde till problem, när partiet krävde att Zweigs judiska namn skulle avlägsnas från deras opera "*Die schweigsame Frau*" när denna iscensattes. Strauss vägrade. I ett brev skrev han vad han tyckte om nazisterna, vilket inte var särskilt smickrande, som kom i händerna på *Gestapo*. Det betydde slutet för honom som chef för *Reichsmusikkammer* och räddade kanske hans ära som kompositör.

Ett av hans mest okända och märkligaste verk är enaktaren "*Friedenstag*" från 1938, som tilldrar sig i en belägrad borg i 30-åriga kriget och är i grunden en pacifistisk historia, i vilken det framgår tydliga undertoner av protest mot Tysklands politik och regim. Som

opera erinrar den mera om Beethovens *"Fidelio"* än vad den liknar någon av hans andra egna operor. Den producerades, men produktionen lades ner när kriget började.

Utan honom hade troligen hans judiska sonhustru och hennes familj blivit offer för nazisterna, han skyddade dem med att leva tillsammans med dem, och det räckte med att han lämnade dem tillfälligt, så blev de arresterade. De räddades genom att han skyndade tillbaka, men deras liv var i princip under ständig arrest så länge kriget varade. När amerikanerna kom till Österrike vid krigsslutet skyddades han av dem, och han slapp trakasserier under sina sista år.

Wilhelm Furtwänglers fall är kanske det intressantaste av de tre, då han från början definitivt var emot nazisterna. Han gick aldrig med i partiet, och det finns en journalfilm som visar honom hur han skakar hand med Goebbels och sedan vänder sig bort och torkar av handen med en näsduk. 1934 förbjöds han att dirigera Paul Hindemiths *"Mathis der Maler"*, varför han i protest avgick som chefsdirigent för Berlinoperan. Toscanini, som sällan berömde en annan dirigent, rekommenderade honom som sin efterföljare som chefsdirigent för New Yorkfilharmonikerna, och Furtwängler var hågad att acceptera, när Göring propsade på att han skulle tas till nåder och återupprättas som Berlindirigent. Då ändrade sig amerikanerna, och Furtwängler lämnades knappast något annat val än att stanna kvar i Tyskland.

"Jag visste att Tyskland var i svår kris; jag kände ansvar för den tyska musiken, och det var min plikt att efter bästa förmåga klara krisen. Bekymret att min konst utnyttjades för propagandaändamål måste träda tillbaka för det större bekymret med den tyska musikens bevarande, med nödvändigheten att förmedla musik till tyskarna genom deras egna musiker. Dessa människor, landsmän till Bach och Beethoven, Mozart och Schubert, var nödsakade att fortsätta leva kontrollerade av en regim som var besatt av totalt krig. Ingen som inte själv levde här då kan ha någon föreställning om hur det verkligen var."

"Menar Thomas Mann" (som kritiserade Furtwängler) "verkligen att 'Himmlers Tyskland' inte skulle tillåtas att få spela Beethoven? Fattar han inte, att det aldrig har funnits ett folk som haft starkare behov och längtan efter att få höra Beethoven och hans budskap av frihet och människokärlek än just dessa tyskar, som tvingades leva under Himmlers terror? Jag kan inte ångra att jag stannade med dem."

Faktum är att han utnyttjade sitt inflytande till att hjälpa judiska musiker att fly från Tyskland. När han efter kriget ansattes av allierade förhållare, som skulle gå till rätta med nazisternas kollaboratörer, försvarade han sig med, att hans huvudsakliga uppgift i Tyskland och Österrike hade varit att försvara kulturen mot det nazistiska inflytandet. En av dem som stödde honom helhjärtat var den ukrainska violinisten och juden Yehudi Menuhin.

Det var Albert Speer som direkt rådde Furtwängler att ändå fly från Tyskland, för att undgå ett nazistiskt tillrättgående med honom – den mest dugliga av alla tyska militärer, fältmarskalk Rommel, hade ju av nazisternas tvingats till självmord. Han flydde efter en konsert i Wien 28 januari 1945 till Schweiz, en konsert som åtminstone delvis bevarades genom en ljudupptagning med bl.a. Brahms andra symfoni, som är något av det finaste som finns inspelat av Furtwängler.

1949, när han rentvåtts efter många om och men, accepterade han ett erbjudande som chefsdirigent för Chicagos symfoniorkester, vilket dock väckte protester, främst från Artur Schnabel och Vladimir Horowitz, så att erbjudandet togs tillbaka. I stället återfick han Berlinerfilharmonikerna.

Som dirigent var han fullständigt unik genom sin helt subjektiva inställning till musiken. Han menade att musiken var en naturkraft och att den måste få leva själv sitt eget naturliga liv, varför han egentligen inte ledde sina musiker utan mera 'deltog' med dem i musiken, som om all musik var kammarmusik. Han var världens uslaste taktslagare, hans stil som dirigent var närmast tafatt, medan han i stället var fenomenal på att få fram rätta stämningar och klanger. I princip är alla de inspelningar med honom som finns oöverträffade. Han ägnade sig helst åt Beethoven, Brahms och Bruckner.

Pjäsen *"Taking Sides"* av Ronald Harwood (1995) handlar om amerikanernas tillrättgående och förhör med honom i Berlin 1946. Den gjordes till film 2001 med Stellan Skarsgård som dirigenten, en av hans intressantare karaktärstolkningar.

Hans efterträdare som dirigent för Berlinerfilharmonikerna blev Herbert von Karajan, som i denna månad fyllde 100 år, och som 1933 helt frivilligt gick med i det nationalsocialistiska partiet och det i Salzburg, Österrike, fem år före Anschluss. Han var österrikare av grekisk börd, och hans medlemskap i nazipartiet har alltid försvarats med att han gjorde det bara för karriärens skull. Det faktum att han gjorde det redan 1933 i Österrike motsäger detta. Tyskt medlemskap i partiet antog han först 1935, och då gällde det karriären: vid den tiden pågick det nazistiska utrensningar av 'icke lämpliga element' inom ledande kretsar, och det är mycket möjligt att Karajan aldrig kunnat bli dirigent i Ulm och Aachen utan detta medlemskap. Andra dirigenter som stannade kvar och arbetade under nazisterna var Ernest Ansermet, Karl Böhm och Hans Knappertsbusch, bland andra. Vad som kanske mest av allt komprometterar Karajan är att han aldrig tvekade inför att inleda en konsert med *"Horst Wessel Lied"*, nazisternas musikaliska stridsrop, vilket han till och med vågade göra i Paris inför fransmännen. Dock var hans andra hustru Anita Gütermann av judisk börd, och han utstod obehag för hennes skull. När han trakasserades på denna punkt av nazisterna övervägde han att avsluta sitt medlemskap, och han drog sig för att medverka vid officiella nazistiska evenemang.

Ledande musiker som senare bojkottade honom var Isaac Stern, Richard Tucker, Jitzhak Perlman och Artur Rubinstein.

Även som dirigent var han kontroversiell. Hans inspelningar med Berlinerfilharmonikerna av Beethoven, Schumann, Mendelssohn och Brahms är helt suveräna, medan han fullständigt misslyckas med alla ryssar, Bruckner och egentligen är kass som operadirigent, då han inte tar hänsyn till sångarna och konsekvent prioriterar klangen på bekostnad av dramatiken. Georg Solti påtalade med all rätt denna fatala brist hos honom.

Alla tre, kan man dock säga, hade det gemensamt, att de fick sina liv förstörda av nazismen men att de ändå lyckades rädda musiken. Musiken räddar även deras liv och ansikten inför musikhistorien, som alltid kommer att förbli dem tacksamma, främst Furtwängler.

Shakespearedebatten (97): Mary Sidneys roll i det hela.

Av de olika alternativa kandidaterna som föreslagits till Shakespeares författarskap är två damer. Den ena är drottning Elisabet, vars oöverskådliga betydelse för hela den elisabetanska litteraturen inte kan överskattas, och den andra är Mary Sidney, bror till Sir Philip Sidney och mor till de båda earlar som *"The First Folio"* tillägnades. Det märkliga är, att allt vad man känner till om henne passar som hand i handske in i författarskapet Shakespeare – hon är den tidens mest framstående, högst utbildade och mest motiverade skribent med hundratals referenser till Shakespeares arbetens källor, och hennes kärleksliv passar exakt in i sonetterna. Emedan hon var kvinna var det dock inte tillåtet för henne att skriva skådespel för teatrarna. Alltså hade hon ett uppenbart skäl att dölja sin identitet, om hon gjorde det.

Här är några av hennes egenskaper som passar som bäst med den personlighet som framgår av verken:

1. Hon var en exceptionellt begåvad renässanskvinnor, lika mångkunnig som drottningen när det gällde språk, sport, musik, matematik och läkarvetenskap. Hon kände personligen John Dee, studerade symbolisk geometri och alkemi och skrev kodade brev till vänner, där koden var musik.

2. Liksom Bacon hade hon litterära ambitioner för England. Hon fullbordade och publicerade sin bror Philip Sidneys diktverk, hon var centralpunkten för den viktigaste

litterära kulturcirkeln i hela Englands historia, Wiltongruppen, och hon hade uppenbart och direkt inflytande över även utomstående diktare som John Donne och John Milton.

3. Hon var den första kvinna som någonsin publicerade ett engelskt skådespel, ett originellt dramatiskt verk på vers, och som inte bad om ursäkt för att ha publicerat det.

4. Forskare har funnit påtagliga band hos henne till Shakespeares sonetter och till skådespelen i *"The First Folio"*, som har använt sig av hennes verk som källor.

Hennes bror Philip Sidney är ju den som skapar den Shakespeareska sonetten, och hon är centralgestalten i den familj (omfattande Oxford, Bacon, Walsingham, Derby och Wriothesley) som Shakespeareverken utgått ifrån. Alla betydande författare från den tiden står i nära förbindelse med henne: Bacon, Marlowe, Oxford, Spenser, Lyly, Monday, Chapman, – alla utom William Shakspeare.

Argument mot att hon verkligen skulle vara Shakespeareförfattaren själv är främst dessa verks ibland alltför påtagligt maskulina natur, exempelvis pjäser som Othello, Macbeth och Kung Lear. Man har funnit det svårt att koppla samman Othellos svartsjukas raseri och de extrema grymheterna i Macbeth och Kung Lear med en kvinna. Därjämte har man närmare analyserat Shakespeares märkliga förhållande till modersrollen i sina pjäser. Nästan alla hans mödrar är så gott som omänskliga. Hamlets moder gifter efter en månad om sig med sin makes mördare. Richard III:s moder är en beräknande maktmanipulator utan kvinnliga egenskaper. Den enda moderliga, hederliga och mänskliga modern hos Shakespeare är egentligen Macduffs hustru i Macbeth, som pjäsförfattaren utsätter för den grymmaste behandling som någon kvinna i hans pjäser får uppleva: hennes barn slaktas inför hennes ögon, och själv blir hon slaktad även. Detta ger freudianer en märklig inblick i författarens förhållande till moderskapet. Macduff själv, som besegrar Macbeth och återställer ordningen i dramat, är en man "icke av kvinna född". Endast detta ger honom makt att besegra Macbeth. Här finns många gåtfulla frågor att utforska.

Emellertid är alla tämligen överens om följande: Mary Sidney *skapade* en litterär rörelse. Vi skulle aldrig ha fått den elisabetanska litterära Shakespeareskörden utan henne. Hon finns med överallt hos Shakespeare.

Min vän Abasverus, del 77: Robespierre

Det har alltid funnits Jesusliknare, och det kommer alltid att finnas Jesusliknare. En av dem hoppade jag avsiktligt över när jag behandlade den franska revolutionen. Det var en anspråkslös moraliskt fläckfri man vars högsta åstundan i livet var att göra gott och vad som var rätt. Därför blev han jurist och revolutionär. Han begick misstaget att bli politiker, men få har fått sitt rykte och eftermäle så gränslöst missförstått och befläckt för att han blev politiker som han.

För mig var han vännen Max, ty jag kunde prata med honom, han tyckte om att umgås med mig, och jag förstod honom. Han var en mycket god man från början. Han ville verkligen göra någonting så stort och gott som möjligt. Revolutionen gav honom hans stora chans. Den frigjorde oanade krafter hos alla och även hos honom.

Han menade allvar när han sade, att det sista han skulle kunna tänka sig att göra vore att skicka en annan människa i döden. Likväl kom han att skicka fler människor i döden än någon annan under revolutionen och någon annan i Frankrike före honom.

Hur kan jag jämföra Maximilien Robespierre med Jesus? De var alltför lika varandra. De var lika känslökalla, de ryckte båda till för varje beröring med kvinnor på samma sätt, de hade båda en alltför stor uppgift att fylla som måste kosta deras liv, och de inbillade sig båda att de hade världens öden och framtid i sin hand och drabbades därför av försynens öde hårdare än någon annan.

Robespierre var revolutionen. Han var dess innersta väsen: en idealistisk hänförelse utan like åt en enda sak som var god och som stod över allt annat. Men så fort revolutionen fick makten blev den fördärvlig och självdestruktiv, och så fort Robespierre fick makten

blev även han fördärvlig och självdestruktiv. Ty revolutionen kunde i sitt innersta väsen aldrig ha någon makt, ty dess innersta väsen var ett behov att komma all makt på skam.

Det egendomligaste med Robespierre var hans ateism. Han trodde lika starkt på att Gud inte fanns som alla religioner tror på hans existens. I stället besatt han en nykterhet, klarsynthet och realism utan like. Därför kom han så långt, därför var hans kurs så spikrak, därför red han hela tiden högst på revolutionsflodens störtvåg, tills konflikten med Danton förintade hela hans självsäkerhet.

Danton var en buffel som anförde pöbeln. Han förkroppsligade det bästa av det enkla folkets spontanitet, entusiasm och oövervinnliga naturkraft. Men han stod sig slätt mot revolutionens politiska problematik, som efter konungens avrättning aldrig upphörde att skärpas. Han var varken dum eller intelligent. Han var bara öppen hjärtlig, medan Robespierre med tiden alltmer blev hans motsats.

Liksom många revolutionärer inklusive Desmoulins, Robespierre och Roland hade han kunnat rädda sitt liv om han hade velat. Men alla dessa och tusentals andra gav frivilligt sina liv för revolutionen liksom för en morbida religiös fanatism: de ville inte klara sig på revolutionens bekostnad, de dog hellre än gav efter en millimeter på sin vördnad för revolutionen och dess obeveklighet. De avskaffade Gud men gjorde i stället revolutionen till sin gud, och det var en långt grymmare gud som krävde ständigt mera människoffer.

När Robespierre av de politiska omständigheterna tvingades offra sina vänner Danton och Desmoulins tvingades han ge avkall på sina revolutionära ideal. Om Robespierre inte offrade Danton hade Danton offrat Robespierre. Alternativet till att Robespierre trotsade revolutionens etiska helgd, offrade Danton och Desmoulins och därmed tog steget till definitiv diktatur hade varit att Danton hade gjort samma sak och därvid åstadkommit Parispöbelns och anarkins fullständiga godtycke. Robespierre föredrog ordning och sig själv framför Danton och hans blodiga kaos.

Efter Dantons död var Robespierre obestridd och universellt fruktad som diktator. Ingen vågade längre opponera sig mot honom utom Fouché, som efter Dantons död på eget initiativ tog dennes plats i nationalförsamlingen. Och hans ställning medförde även att han inte längre hade några vänner, ty Danton och Desmoulins hade varit hans sista. Saint Just var inte hans vän utan snarare som hans onda genius, en skyddsängel fast motsatsen. Även hans dagar var räknade. Det var strax innan striden med Fouché inleddes, som medförde Robespierres undergång, som han en sista gång sökte sig till mig. Han var tänd och gammal trots sin ungdom, han såg ut som en epileptiker, i hans ögon fanns bara sjuk tomhet kvar: han var sjukare än Marat.

"Min själ är bedrövad intill döden," överraskade han mig med att citera Nya Testamentet, "och ingen tröst finnes. Kan du ge mig tröst, du, den ende som jag alltid har fruktat?"

"Om jag är den ende som du fruktat, varför har du då förföljt och låtit döda så många andra?"

"Icke jag, utan revolutionen. Revolutionen är en grym älskarinna som förbrukar alla som tjänar henne och som, när de har tjänat ut, kastar resterna åt giljotinen."

"Är du då icke en man att du kan tygla en älskarinna?"

"Jag har aldrig älskat en kvinna. Det vet du. Men den älskarinnan har våldtagit mig liksom alltför många andra."

"Du kan ännu rädda din själ."

"Har jag någon själ?"

"Annars skulle du inte ha klarat dig så här långt."

"Jag vill inte klara mig längre."

"Dö då för revolutionen."

"Vem är du?"

"Ödets tjänare."

"Vad är ödet?"

"Gud, som du har förnekat."

"Alla vi revolutionärer har gjort oss själva till gudar i stället."

"Därför har ni alla dött, ty ingen människa har någonsin lyckats göra sig till gud, inte ens Jesus Kristus."

"Vem är då Gud?"

"Den högsta rättvisan."

"Den högsta rättvisan." Han blev tankfull och såg bort. "Den högsta rättvisan. Det kan jag förstå och fatta. Om Gud verkligen är den högsta rättvisan kan jag acceptera honom. Det idealet måste alltid finnas. Annars är mänskligheten förlorad. Vi är inte förlorade ännu. Jag skall lära fransmännen att dyrka ett högsta väsende, som är den högsta rättvisan. Det blir mitt apotheos. Sedan skall jag dö för att jag försökte göra mig till en gud, för att jag försökte nalkas den högsta rättvisan och göra den till min egendom."

Och han gick bort från mig som i drömmar.

Sedan följde denna absurda nationalfest vari ett högsta väsende officiellt etablerades i revolutionens mytologi, en fest vari det verkliga högsta väsendet var Robespierre själv, utstyrd och uppträdande som en påve. Då insåg jag att han verkligen var förlorad: han hade helt förlorat sin realism och saklighet inför sin självpåtagna mission att kungöra det högsta väsendet för franska folket.

Och jag sade då till Fouché: "Min vän, Robespierre ser inte längre. Du kan komma fram och börja agera."

Så följde enviget mellan Robespierre och Fouché, som blev Robespierres sista politiska strid, som från början var en dödskamp, ty han kämpade mot skuggor. Fouché infann sig inte vid debatterna utan skötte alla sina kort under bordet medan Robespierre fick härska i talarstolen ensam och demonstrera hela vidden av sin skuggrädsla. Hans sista stora angreppstal, som Frankrike hade fruktat i månader, var i själva verket ett ömkligt försvarstal vars hela innebörd endast var: "Jag anklagar ingen." Då tänkte somliga: "Nu har han blivit galen eftersom han inte längre går beväpnad utan blottar sig i stället."

"Fouché då?" frågade någon.

För första gången någonsin stod Robespierre handfallen och visste inte vad han skulle svara. Fouché hade inte synats på veckor och var helt berövad alla maktmedel. Robespierre var så ädel att han inte kunde angripa en obehäpnad, fastän han visste att denne obehäpnade hade en allierad i varje medlem i nationalförsamlingen och att varje denne obehäpnades allierade var en svuren dödsfiende till honom själv, Robespierre. Han stammade till slut fram något om att han inte heller anklagade Fouché. Då visste alla vem segraren var i denna sista avgörande kraftmätning i den franska revolutionens historia. All respekt för Robespierre som politiker var borta, och en månad senare fick han uppleva sitt eget Golgata, som blev nästan lika gräsligt som Jesus', men Jesus bar sitt lidande under tystnad, medan Robespierre skrek. Han skrek som en stucken gris. Han skrek som en galning. All fruktan som under revolutionen hade hopats i Frankrike i form av det obeskrivliga skräckväldet fick sin yttersta utlösning i den blodiga huvudgenomskjutna Robespierres skrik inför sitt möte med giljotinen. Han var aldrig så modig som Jesus, som gått igenom hela sitt lidande i förväg och därför kunde stå ut med det. Robespierre kunde sända andra i döden men kunde inte dö själv. Jesus kunde inte med att se andra lida och dö, och därför kunde han så väl själv utstå sitt lidande och sin död.

Filmanmärningar

"*Sweeney Todd*" är väldigt mycket på både gott och ont. Det är en fullständigt vidrig historia som dessutom är fullständigt överklig, det finns ingen som helst grund för den i verkligheten, och dessutom är Steven Sondheims musik tämligen intetsägande – fastän den är riklig förekommer det inte en enda minnesvärd melodi i hela det långa partituret. Å andra sidan är Johnny Depps skådespelarprestation fullständigt makalös och oförglömlig, han har nästan aldrig varit bättre, och hans sekundanter Helena Bonham Carter och Alan

Rickman spelar på samma nivå. Det är inget fel på filmen som teater. Det är bara historien som är riktigt dålig.

Nästan lika dålig var en av bröderna Marx' sista filmer, "Panik på hotellet" från 1938, "Room Service", en film som överraskade, då man inte trodde att bröderna Marx kunde vara så dåliga. Farsen är ägnad att vara rolig, men det är knappt att man ens frestas till att dra på mungipan, som snarare drar sig neråt inför denna fantasilösa film, som nästan enbart tilldrar sig i ett instängt hotellrum. Inte ens bröderna Marx är här särskilt roliga. De spelar tre bedragare som till varje pris skall hjälpa en pjäsförfattare att få igenom sin första pjäs, medan deras kredit på hotellet tar slut, varför de vidtar allehanda åtgärder för att lura hotellägaren till att ändå få dem att stanna kvar. Endast de sista scenerna, som i någon mån övergår i svart humor, är sevärda i denna film.

Desto bättre var den första komedin med Fred Astaire och Ginger Rodgers, "Continental" eller "The Gay Divorcee" från 1934, ett sprudlande fyrverkeri av fest och sprittande dansfeber i makalöst praktfulla nonstop-virtuosdansnummer med musik av Cole Porter och Irving Berlin. Bättre än så här kunde det egentligen aldrig bli. Det var här Fred Astaire första gången framförde den klassiska "Night and Day" i ljus och sonor tenorröst.

14 år senare gjorde han "Easter Parade" med Judy Garland, Ann Miller och Peter Lawford, en betydligt tyngre belamrad showfilm i barock färgprakt och överdådig scenografi med fantastiska dansnummer även här, främst solistiska, och det framgår med överväldigande övertydlighet hur mycket som hade hänt inom filmen mellan dessa båda lika goda men fullständigt olika dansfilmer med samma huvudaktör, den bästa filmdansaren genom tiderna.

Två fantastiska havsfilmer bjöd repertoaren på, den ena från Canadas öde vidder på Nova Scotia, den andra från Skottland. Lasse Hallströms "The Shipping News" med Kevin Spacey, Kate Blanchett, Judi Dench och Julianne Moore var som alla Hallströms filmer en intagande studie i mänsklighet från ett udda perspektiv – Kevin spelar en tämligen misslyckad människa som just genom sina brister lyckas få ordning på en omöjlig familjehistoria med att inte dra sig för att konfrontera diverse förskräckliga skelett i garderoben – som han inte hade en aning om att fanns där. Lasse Hallström har den otroliga förmågan att alltid lyckas göra sina filmer till psykologiska befrielser och är bland regissörer en av vår tids bästa och ömmaste skildrare av det rent mänskliga.

Den andra filmen var något helt annat, en betydligt svårare spökhistoria om det ännu ensligare livet vid den skotska nordkusten, där ett fyrtorn i havsbandet en gång hemsökts av en förfärlig tragedi, varefter den självmördade fyrvaktaren fortsatt att spöka. "Half Light" med Demi Moore i huvudrollen sågades kategoriskt av en enhällig kritikerkår som tydligen inte hade begripit någonting. Filmen är både romantisk och psykologiskt utomordentligt intressant i skildringen av förhållandet mellan en mor och hennes femåriga son, som fortsätter efter att femåringen omkommit i en olyckshändelse – det är sonen som efter olyckan tar hand om modern. Fenomenet synskhet skildras med återhållsam finkänslighet i framför allt den mycket övertygande skildringen av den gaeliska orsbefolkningen, som uppfattar det hela fullkomligt naturligt medan främlingen från London (Demi Moore) är fullständigt handfallen inför vad hon inte begriper. Samtidigt är det en mycket raffinerad thriller, där det är omöjligt att ana vilka skurkarna är förrän det nästan är för sent.

Slutligen visade det sig, att Alf Sjöbergs och Ingmar Bergmans klassiska "Hets" från 1944 med Alf Kjellin, Stig Järrel och Maj Zetterling mycket väl tålde att ses ännu en gång fastän man kunde den utantill sedan gammalt. Hilding Rosenbergs musik gör däremot mycket för att ytterligare höja denna skolskräckthrillers makalösa stämning av mardrömslik psykopati blandad med en utsäglig melankoli fördjupad genom en hopplös ödestragedi, som ändå bärs fram mot ett betydligt ljusare slut än vad något i filmen tidigare kunnat ge en aning om.

Kalender, april 2008.

- 1 60 år sedan luftbron till Berlin öppnades, som räddade Berlin.
- 3 Washington Irving 225 år.
- 4 40 år sedan mordet på Martin Luther King.
- 5 Bette Davis 100 år.
Herbert von Karajan 100 år.
- 6 Maximilien Robespierre 250 år, världens dittills värsta massmördare.
- 7 Alan J. Pakula 80 år.
James Garner 80 år.
LSD 65 år.
WHO 60 år.
- 9 Tom Lehrer 80 år.
Jean-Paul Belmondo 75 år.
- 20 Napoleon III 200 år, "Napoleon den lille", brorson till den riktige Napoleon.
- 23 Shirley Temple (eg. Black) 80 år.
- 30 Jaroslav Hasek 125 år, "Den tappre soldaten Svejk".
60 år sedan Costa Rica blev först i världen om att skrota sitt militärväsen.

Idealresan, del 11 : Avrundning.

Det visade sig att vi samtidigt hade befunnit oss i Florens måndag den 2 april och till och med nästan samtidigt på Piazzale Michelangelo, Giordano och jag, äldsta sonen till min kusin Paolo. Han hade till och med vagt annat att jag skulle vara någonstans i faggorna den dagen, men tyvärr hade vi inte stött på varandra, då vi ju aldrig kunnat ana att vi skulle råka befinna oss på samma ställe samtidigt.

Under Annandagen gjorde vi en tur uppåt bergen, men på kvällen intog vi en pizza på "Mattarana", stället där Giordano gift sig för nu ett år sedan. Han var fortfarande den som stod mig närmast av mina fyra eminenta kusinbarn, även om Nicola hade det varmaste hjärtat och Andrea var den mest begåvade. Giordanos resa genom Burma, Thailand och Kambodja var synnerligen imponerande, och härnäst tänkte de sig till Turkiet med en tre dagars början i Konstantinopel.

Tyvärr var Cristina så stressad av nya överhängande vidareutbildningskurser, att jag nästan inte fick träffa henne alls. När jag skulle ge mig av på tisdagen ringde hon enkom för att höra när jag skulle lämna, så att hon skulle hinna se mig före det, men det gick inte.

Återresan norrut var lugn och angenäm. Vädret var det bästa tänkbara, 24 grader varmt i Trento och varmest i Italien, och det låg fortfarande snö kvar över Alperna. Sergio hade i Milano skänkt mig en metafysisk bok om alpinism, Anatole Duhamels "Monte Anologo", som utgjorde en mycket lämplig och bestickande läsning under vägen. I München råkade man ut för det vanliga eländet i Köpenhamnståget: trångt och fullsatt i Europas obekvärmaste nattsittvagn. En besvärlig tyska vräkte sig och krävde mörker (alltså saboterade min läsning) redan vid 23, medan hennes telefon efter det ändå ringde med tysk chockverkan av en tysk mobiltelefonsignal som var som en hel Wagnerorkester. Några återvändande danska skidturister av mycket unga årgångar höll högröstat i gång under stökigt öldrickande halva natten, medan tyska passpoliser hemsökte oss under just den timme då det var som säkrast att alla skulle vara djupt försänkta i sömn. Men gradvis skingrades de värsta medpassagerarna åt olika håll, och man kom fram till Köpenhamn nästan ensam i tåget och nästan för första gången i tid. Det var bara att genast ta tåget vidare till Helsingör och därifrån vidare till Hornbaek.

Det var alltid svårt att komma vidare därifrån, så denna gång gick jag den åtta kilometer långa vägen hem till Enggaarden, där min mor väntade med en förlösande lunch och oemotståndligt Valpolicellavin precis ett dygn efter att jag lämnat Verona. Därmed blev

det egentligen ingen större skillnad, och det var precis som att Italienvistelsen förlängdes med ett välkommet extra dygn.

Och inte nog med det. Efter den underbara tillvaron i ett vårknoppande Danmark fullt av blommande forsythior var jag väntad hos min äldsta barndomsvän i Lund, vilket var sista anhalten före den slutliga hemresan. Emellertid blev denna geografiskt korta resa krånglig, ty först gällde det att få transport tillbaka till Hornbaek, sedan ta tåget till Helsingör, sedan ta färjan till Helsingborg, sedan ta det utomordentligt långsamma pågatåget till Lund så att man kom fram ordentligt försenad, och slutligen, det värsta av allt, en lokalbuss som inte fungerade, då varenda passagerare med kort (vilket var alla utom jag) fick sitt kort fastnat i kortmaskinen. Chauffören hade oändliga besvär med detta, då han vid varje busshållplats på nytt måste stiga upp för att ta en dust med den obotligt tredskande maskinen.

Men när jag väl kom fram efter några extra vilsna promenader väntade M. med middag. Vi hade inte setts sedan sin hustrus begravning för nio månader sedan, men han hade klarat traumat av förlusten av sin livskamrat sedan drygt 30 år (med fyra exemplariska barn) förvånansvärt väl om dock hösten varit svår. Vi pratade mycket om detta. Han förklarade att han klarat sorgearbetet mest genom att hon under sitt sista år, när det redan var säkert att hon var på väg, i förväg hjälpt honom och sig själv genom det värsta, om man dock aldrig nog kan förbereda sig för döden. Nu skulle han iväg på en resa och laborerade med flera nya reseprojekt, bland annat till Istanbul, där han inte varit på 30 år, och var definitivt på den positiva sidan av livet igen. Vi skulle detta år (tillsammans med G.) fira 45-årsjubileum av vår vänskap och såg fram emot 50-årsjubileet det berömda Venusåret 2012, då Mayakalenderns tideräkning tar slut och följaktligen vad som helst kan hända.

Även i Lund gick det åt mycket och gott rödvin, så eftersmaken av Italien förlängdes ytterligare. Sedan var det bara att ta tåget direkt hem, där brevlådan väntade med drivor av räkningar och refuseringar i vanlig ordning. Dessa mardrömmar av bekymmer som alltid skoningslöst infinner sig vid varje hemkomst från utlandet blir ständigt mer traumatiska.

Men ända fram till det förödande målstrecket hade resan konsekvent varit fullkomligt idealisk utan några obehagligheter alls, vilket var unikt – inga olyckor, inga bomber, inga stölder, inga motgångar, ingenting, bara fester och fröjder. Det enda man kunde anmärka på var att min förlängda vistelse i Bulgarien förkortat min vistelse i Italien, så att jag blivit utan både Sicilien och Rom. Man borde göra en sådan här Inter Rail-resa en extra gång i året bara för Italien.

Resan hade kostat 8000 inklusive allt under 29 dagar 15 mars–12 april 2007 och var årets första större resa. Det var bara att hoppas på att det skulle bli fler.

Resan hem, del 1 : Dåliga utsikter.

Från början var det bara turbulenser. Påsken inträffade extremt tidigt i år, då vårdagjämningen den 20 mars åtföljdes av en omedelbar fullmåne, så att Långfredagen inföll den 21-a och Kristi Himmelfärdsdagen på den första maj.

Detta var extremt och saboterade hela våren från början. För att komma i tid till påsken i Verona och inte gå miste om Bulgarien och Konstantinopel borde jag ha startat senast den 6 mars, men då var Diana ännu kvar i Tyskland och skulle komma hem till Sofia först senare.

Det vimlade även av benbrott och andra fysiska defekter i slakten och bekantskapskretsen. Dianans mamma Jotka hade brutit benet vid jul, vilket å det kraftigaste försämrat hennes krutgummehumör som 86-åring. Min fars kusin Ida hade ramlat så illa i juni att hon brutit svanskotan eller någon liknande ömtålig punkt i ryggen och fått ligga två månader på sjukhus och vårdades fortfarande efter nio månader. Hon var visserligen bara i den yngre 80-årsåldern, men hennes kondition hade aldrig varit den bästa, då hon aldrig sportat utan mest bara suttit. Hela min resa var därmed lagd i vågskålen och hotades av

omintetgörelse genom alla dessa saboterande faktorer genom en för tidig påsk och en massa benbrott.

Dessutom råkade jag ut för ett synnerligen olämpligt sabotage just i avreseögonblicket. På palmsöndagen hade jag äntligen fått klarsignal från Verona, och när jag på skärtorsdagen tog fram min digitalkamera, som gjort sådan överväldigande succé under min senaste kanonresa i Himalaya, och skulle byta minneskort för att få utrymme för fler bilder, vägrade kameran acceptera minneskortet. När jag försökte återinstallera det gamla gick detta inte heller alls längre. Jag passerade min digitalverkstad på vägen till tåget och fick teknisk support där, men det visade sig att kameran inte accepterade något minneskort, utom det nya jag försökt installera, som kameran krävde formatering av fastän jag använt det i kameran förut, vilket kameran inte kunde göra. Så för första gången på någon resa på 20 år var jag kameralös – till en början åtminstone. Naturligtvis fanns det hopp om att problemet kunde lösas, men det såg illa ut. Om en digitalkamera fått det minsta fel är den helt värdelös och kan inte ens repareras.

Andra förtretligheter fortsatte att sabotera resan. På tåget, ett överfullt påskatåg där folk satt i gångarna, fanns det bara en enda toalett, som naturligtvis bara var upptagen hela tiden. Detta är tydligen den nya tidens standard – en toalett per tåg. Det var samma sak på det danska tåget, som skulle från Helsingör till Karlskrona, där konduktören i högtalarna speciellt varnade för att det bara fanns en toalett i hela tåget.

På färjan till Helsingör fungerade kaffeautomaten som så, att det mesta sprutades ut bredvid koppen. Höjde man koppen närmare automatmynningen fick man händerna brända av det kokheta kaffet. Detta är tydligen också den nya tidens standard – allt kaffe i kafeterior serveras från automater, som sprutar ut hälften av kaffet omkring koppen, som straff för alla kaffedrickares koffeinerisering, kan man förmoda, som alla blir kladdiga och söliga. En sådan kopp kaffe (som bara är smutsigt vatten) kostar likväl kronor 20 och mera.

Utom det bredvidsprutande kaffet är även borden på färjan så rankiga, att vid minsta vågskvalp eller stöt mot bordet skvalpas hälften av återstoden av kaffet ut. I båt kafeterior vid påsken förekommer det trängsel, och många påverkade snubblar omkring borden. Man måste alltså ha en bricka, så att man vid behov kan hålla kaffet tillbaka från brickan ner i koppen. Att det då är kallt har mindre betydelse mot att man åtminstone får delar av det i sig.

På stationen i Köpenhamn lyckades jag hitta ett ställe där man slapp hamras sönder av dålig hjärntvättsmusik. Tysta ställen är värda mer än guld för sin sällsynthet, men där kunde man verkligen trivas bland det pittoreska påskresenärsklientelet, som hela tiden jäktade ut och in mellan tågen, bland vilka resenärer de flesta noterades vara asiater, typ Thailand och Filippinerna, och mest unga vackra damer.

Toalettbristens problematik återkom i Köpenhamn, där det på stationen inte fanns en enda toalett utom till svindlande utpressningspriser. Även detta hör till modern standard. Slutligen hittade jag ett spår där det förekom reparationsarbeten, men arbetarna hade gått hem, området var avspärrat, ingen annan förekom där utom ett inte alltför diskret par i besläktat ärende, så där kunde jag oförmärkt försvinna bland bråten.

Det snöade hela vägen genom Tyskland, men det 14 timmar långa Münchentåget höll ändå tiden, så man kunde i lugn och ro gotta sig åt en billig kopp kaffe på Münchens vintriga långfredagsstation innan man äntrade Italientåget med förhoppningsvis *cappuccino* ombord.

Världens bästa kaffe (italienskt) kostade € 1,60, alltså knappt 15 kronor ombord på tåget i lyxrestaurang. Jämför det med de nordliga automaterna med smutsigt vatten som sprutar dåligt kaffe bredvid och kräver 20 kronor inklusive spill.

Till normaliteterna på det italienska tåget hörde att det fanns toalett i varje vagn, och vagnarna i detta tåg mot Rom var många. Kuriöst nog var dock vissa reserverade för damer och andra för herrar. Alla struntade i detta, och alla toaletter var likadana. Alla hade avloppet direkt ut på spåret, och bortskämda av mera moderna tågtoaletter struntade

passagerarna i om tåget stod stilla vid en station. Det är alltid roande att observera följder och resultat av den mänskliga faktorn.

I Verona var det 15 grader varmt och halvmulet. Jag gick genast till Alberto, som kallade sig änklings: hans fru låg ständigt med sin mamma, som hade brutit benet och var eländig. Ännu ett benbrott i familjen.

Hemma hos min familj tog Ida emot. Hon var i alla fall på benen med sina 83 år och två brutna ryggkotor, som lagt henne på intensivvård i två månader och två månaders rehabiliteringshem efter det. Hon hade märkbart tacklat av, var bliven ännu mindre till växten och mindre rund men hade fortfarande samma goda ögon. Det var i alla fall inget fel på huvudet.

Kameran undersöktes, och det konstaterades att den inte kunde få kontakt med vilket minneskort man än satte in. 50 fina tenar i kamerans minneskortfacks botten skall passa in i 50 små hål i kanten på minneskortet, och om någon av dessa 50 minimala piggar är skadad är hela kameran förstörd. Det var tydligen vad som hade hänt i mitt fall, när jag under tidspress försökt lägga in ett minneskort, inte lyckats få in det, trott att jag lagt in det fel, försökt lägga in det på en annan vänster och så kanske lyckats rubba någon av de 50 minimala tenarna någon halv millimeter ur dess rätta läge, varpå hela kameran blivit oduglig.

Så såg resan ut efter den första dagen: idel benbrott och brutna ryggar runt omkring mig, och för första gången på 20 år ingen möjlighet till resefotografering.

(I nästa nummer: *Fest trots allt.*)

Kanonresan, del 5 : Tillbaka till Kausani.

Min avsikt var att fara direkt till Almora, men det uppstod komplikationer. Jag ville helst inte ta den långsamma ultra rapid-bussen, som kunde ta fem timmar på sig att tillryggalägga nio mil med hundra stopp på vägen för te, lunch, etc, och som gick först 9.30. Min vänlige värd föreslog en tidigare lokalbuss till Garur (3 mil) där jag lätt kunde hitta en jeep eller buss vidare. Jag följde hans råd och köpte en biljett till Garur, men när jag väl satt ombord visade det sig att bussen skulle vidare till Kausani. Så bra! Jag kunde åka med ända dit!

Jag såg fram emot ett kvickt byte där till en snabb AlmorajEEP, men bussen tog oss förbi marknaden uppåt kullarna mot militärläget, så att jag måste gå ner tillbaka. Det var en uppfriskande promenad, och man kunde slå en välbehövlig drill på vägen, man kunde ta åtskilliga genvägar, men när jag väl kom ner till marknaden såg jag tyvärr ett bekant ansikte. Han fixerade mig genast, och jag var pantad. Det var min gamle vän från fordombdags, han som i tidernas begynnelse först raggade mig till sitt hotell Uttarakhand, då ett pittoreskt ställe för den värsta sortens västerländska avsikkomna hjältar. Jag hade alltså känt honom i tolv år. Nu tog han mig igen, och jag hade ingen chans.

Jag hade absolut inte haft några planer alls på att stanna upp i Kausani. Tvärtom. Jag avskydde detta kära gamla ställe, där jag trivts så vansinnigt gott under 90-talet, sedan det invaderats av indiska medelklassturisthorder, som drivit upp priserna till det orimliga. Det rum, som jag bebott 1995 och som då kostade 50 rupier natten, kostade nu 750. Det var mycket litet. Min vän gav mig nu samma rum för 300, och jag kunde inte tacka nej. Det var bara att göra det bästa av saken och njuta av friden i Kausani än en gång, om det gick för alla de drällande horderna av Calcuttaturister. Jag såg ingen annan västerlänning i staden. De hade alla försvunnit därifrån liksom jag för länge sedan. Under 70-talet hade Kausani varit en blomstrande hippiekoloni, tills kommersen satte i gång.

Jag hade ett långt samtal med min värd, som hade fötts i sitt hotell och ärvt det. Vi delade gamla minnen, men för första gången fick jag veta något av hans historia. Han hade haft grava alkoholproblem och ofta spenderat år under isen. Han hade gett ett något

melankoliskt och tillbakadraget intryck, men nu förstod jag varför. Han var emellertid helt rehabiliterad nu, han drack varken alkohol, kaffe eller te och rökte ingenting och såg frisk ut som en ung man. Jag gissade hans ålder till 40, men den var 44.

Tyvärr var mitt gamla stamtesjapp uppe vid ashramet borta, så jag fick dricka te inne på ashramområdet i stället. (Ashram = indiskt kloster.) Där ansattes jag omedelbart av en omfattande Calcuttafamilj på tre generationer, där den yngsta dottern (8 år) var särskilt ivrig. Hon ville absolut bli min brevvän, och jag hade ingenting emot det. Familjen var mycket trevlig och underhållande, och jag hoppades verkligen på fortsatt kontakt med dem.

Min gamle kock i Kausani hade tagit slut. Han brukade sitta i köket och gurgla med sin vattenpipa i det oändliga, där han faktiskt rökte cocoblada, men var en idealisk kock. Nu var han borta, och min ägare hade byggt en ny restaurang. Naturligtvis måste jag pröva den, och till min häpnad var maten exakt den samma, lika förträfflig och högklassig. I Joshimath och Gwaldam hade jag lidit av den förskräckligt vidriga maten men fick nu välbehövliga plåster på sårerna och kunde kanske börja leva igen.

Och vem stötte jag inte ihop med där på restaurangen om inte gamle Yogi Müller! Vi hade setts senast under översvämningarna i Ladakh för femton månader sedan, då han gjort sig besvärlig hos min reseagent. Som vanligt kom han inte ihåg mig, fastän vi nu känt varandra i tolv år. Men jag fick honom att slå sig ner och börja berätta om sina resor och äventyr. Han hade varit ett halvt år i Canada långt norr om Quebec men levde fortfarande mest i Indien som tysk medborgare med femårigt visum, som nästa gång skulle ta slut om ett halvår. Jag fick honom också att berätta om Nepal, han hade varit och trekkat till Mustang för bara tre år sedan, och han menade att inga risker förelåg idag, om dock situationen var labil. Man visste fortfarande aldrig vad som kunde hända plötsligt var och när.

Problemet var den förestående Diwalihögtiden. Han tillrådde mig att hellre ta tåget till Gorakhpur och ta sig in i Nepal via Sunauli, varifrån det var enklast att ta sig med buss till Pokhara, hellre än att gå över gränsen västerifrån via Tanakpur med en följande bussresa på 18-20 timmar. Emellertid skulle busstrafiken vara överbelastad före och efter Diwali, medan om man reste på själva Diwalidagen den 9 november skulle man finna allting tomt och ledigt. Detta var ett intressant tips. Det var att liksom pricka in stormens öga och utnyttja det. Inte heller reser ju någon i Europa frivilligt den 24-25 december medan alla reser våldsamt före och efter. Före och efter Diwali var det ofrånkomligt att allt i båda länderna skulle vara upplöst i fullständigt kaos.

Ett annat alternativ vore att först resa till Darjeeling och Sikkim och sedan ta sig in i Nepal senare när stormen lagt sig. Detta verkade vara det vettigaste. Diwalifesten i Indien har alltid enbart berett mig de förskräckligaste fasor. Man bör vara på resande fot när som helst utom just då. Tyvärr hade Diwalihögtiden detta år hamnat vid en för mig ytterst olämplig tidpunkt.

Denna underbara dags final bestod av min bekantskap med ryssen Sergej från Petersburg, som sedan 5 år bor nere i Pondichery i sydligaste Indien. Då vi båda var väl förtrogna med de viktigaste faserna av indisk kultur kunde vi hålla på i det oändliga med att diskutera olika platser, olika personligheter, olika kulturer och olika aspekter både på Indien, Ryssland och världen. Han har definitivt lämnat Ryssland bakom sig och hade nu just kommit till Kausani (via Naini Tal) efter en omfattande *trek* till Kanjenjunga av alla berg. Han var ung och frisk och stark och redan så oerhört mångkunnig, att det var att se fram emot att bibehålla kontakten med honom. I morgon far han dock tillbaka ner till Naini Tal, så det är möjligt att vi återses där.

(I nästa nummer: *Tillbaka till Almora och Naini Tal.*)

*Resan till Zanskar, del 7 : Hotell Skumrask – en natt i Kargil –
lunch och punktering vid Penzi La.*

Hotellet vi hade tagit in på var ett stökigt ställe. Det visade sig senare på kvällen. Eftersom vi skulle stiga upp klockan 2 för att fara vidare gick vi och lade oss före 9, men hotellet hade bara en toalett, och hotellet var fullbelagt, mest av israeler och andra vilsekomna som vi. De köade alla för toaletten, vars hygien naturligtvis var sådan att ju mindre sagt om den saken desto bättre. Man kunde med nöd överleva ett besök, och nöden att komma ut därifrån var större än någon nöd kunnat vara som hänvisat en dit. Ändå tog kön aldrig slut, och efter en halvtimme stod samma israeliska flicka kvar utanför och väntade som var före mig.

Men det var inte det värsta. När vi äntligen somnat väcktes vi brutalt av skrik och visslingar från gatan. I nästa ögonblick lät det som om ett stökigt gäng av något slag hade brutit sig in på hotellet. Det var mörkt, så vi visste inte vad klockan var, och jag undrade om klockan redan kunde vara 2 och om det var de våra som kommit för vår hämtning. I nästa ögonblick bultade det våldsamt på vår dörr. Med största svårighet steg jag upp och öppnade. Det var värden. ”Beklagar att vi måste väcka er, men vi behöver några täcken från ert rum.” Det var allt. De stökade en stund, hämtade sina täcken och försvann. Klockan var 11. Vi hade tre timmar kvar till nästa väckning.

Den kom aldrig, men vi vaknade av oss själva, som man ofta gör när en inre väckarklocka är av nöden, och när ingen hämtade oss klockan 2 satte vi i gång själva. Emellertid var alla dörrar låsta med hänglås, så det var svårt att hitta ut, men vi lyckades omsider. På gatan mötte oss chauffören, som just startat för att hämta oss.

Vi kom iväg halv tre, och vi hade blivit två passagerare rikare, så vi var nio.

Efter 50 km och två timmar kom vi fram till Sanko, den första byn på vägen, där det lokala tesjappet nog hade vaknat men inte satt i gång. Det lyste i två övre fönster, så vi fick klättra upp dit och meddela att de hade väntande gäster. Snart öppnade serveringen.

Medan vi satt där och njöt av våra varma teglas till frukost dök det upp fler gäster från olika håll, som liksom av en magnet drogs till byns medelpunkt och enda ljuspunkt för att dricka te. Vi blev småningom riktigt många, stämningen och pratmakeriet var på högvarv, och när vi slutligen började fara vidare tömdes sjappet igen lika effektivt som det först hade fyllts av omkring 16-18 personer, som en bykrog med ovanligt tidiga tider.

Då började det redan småningom ljusna, och snart vaknade man upp inför ett oerhört skådespel, när tvillingbergen Kun och Nun (båda över 7000 meter) började växa upp över horisonten och fullkomligt dominera den med sina praktdräkter i snö och is. Det kunde inte bli bättre. Jag inledde min nya kamerafilm genast, som nästan helt skulle vara konsumerad innan dagen var slut.

Resan upp genom dalen blev sannerligen en hänförande upplevelse. Vägen ringlade sig mellan ett helt konglomerat av 6000-meterstoppar medan de vackra dalarnas pittoreska bebyggelse småningom avtog för att ersättas av ett landskap av ödslighet med ständigt nya toppar och glaciärer som avlöste varandra. Det hela kulminerade med klostret Rangdum, ett fullständigt ensamt kloster uppe på en kulle i ett absolut kliniskt tomt landskap av bara berg, glaciärer och stäppmark med vattendrag, som gjorde den oframkomlig – ett paradiset för fåglar och murmeldjur. Man kan knappast tänka sig ett ensligare kloster. Likväl ägde här rum ett drama för sju år sedan av oerhörd omfattning, när några hysteriska terrorister (militanta muslimer från Kashmir) kidnappade en lastbil på väg upp, som tagit en tysk turist som liftare. När trucken kom fram till klostret kom munkarna ner från klostret rusande för att välkomna trucken med, som de antog, äntliga förnödenheter, varpå muslimerna fick panik och öppnade eld och sköt tre munkar till döds medan en fjärde lyckades gömma sig i diket. I denna oreda hoppade tysken av trucken och sprang uppåt bergen, varpå muslimerna sköt mot honom också, medan han dock kom undan. I villervallan satte truckföraren gasen i botten och skenade bort från klostret samma väg han kommit och rapporterade saken för polisen i Kargil 25 mil därifrån. Det bedrevs sedan en klappjakt på

hysterikerna, som alla åkte fast. Långt senare påträffades den tyska turistens ensamma lik i bergen.

Detta ledde till spänningar i Leh och utgångsförbud för första gången på årat, och både Kashmirköpmän och ladakhier i Leh kände sig osäkra och hotade. Jag var här då, det var året efter Kargilkriget, och stämningen i staden var mycket spänd, men inget mera hände, tack och lov. I stället blev det desto värre väderkatastrofer.

Vi fortsatte upp för passet Penzi La (bara 4400 meter) där vi plötsligt stoppades av några nomader som ville bjuda på *curd* blandad med *tsampa* (den tibetanska stapelfödan, som används till allt – ett slags bearbetat kornmjöl med smak). Det blev vår lunch. Framför oss bredde den oerhörda glaciären Drang Drang ut sig, en av Ladakhs längsta (på över 20 km) med själva berget Drang Drang tronande i högsätet högst upp, ett imponerande berg med två toppar där den ena var platt och avhuggen, nästan skulpturalt.

När vi sedan begav oss ner från passet började tyvärr vädret försämrans genom moln som kom upp från söder. Samtidigt fick vi punktering. Jennifer på Lung Snon i Leh, som vistats länge i Zanskar, hade varnat oss för att vädret kunde vara både si och så. Men det var nu bara mulenhet på gång än så länge, och snart återkom vi till odlade områden med bosättningar. En engelsk familjegrupp, som vi mött vid Rangdum och som under tre dagar besökt nio kloster omkring Padam, berättade att det finaste var Dzongkhul, en grotta ovanför byn Ating, där något historiskt helgon bott och verkat. Ating var vår chaufförs hemby, och när vi ankom dit flockades naturligtvis släktingar, och vi fick två extra passagerare, så att vi blev tolv. Två steg sedan av på vägen, bland annat han som bjudit mig hem till sig, en inbjudan som jag tyvärr aldrig skulle kunna infria.

Snart kom hela Padamslätten inom synhåll, hjärtat av Zanskar, med kloster spridda kring längs bergshyllorna, som Karsha, det största, Thonde, det kanske mest spektakulära, Sani, Muni, Tagrimo, Bardan och andra.

Klockan var 16.15 när vi nådde Padam efter 13 timmar och en trekvart.

Peter från Prag hade rekommenderat oss ett hotell "*Tourist Bungalow*" som var helt tillfredsställande, ett dubbelrum för 100 rupier och dusch (kall). Efter installationen gick jag direkt till restaurang Kailash och styrkte mig med resans första äkta *thenthuk*, en välbehövlig perfekt middag, plus en stor kanna te.

Sarka tog bara några momos och gick sedan ut på staden för att inspektera dess *Internet Café*. Jo, det fanns faktiskt ett sådant, och det fungerade, enligt kyparens försäkringar. Man hade lika gärna kunnat rigga upp ett *Internet Café* vid Sydpolen eller på månen.

(I nästa nummer: *Inget te i Karsha.*)

Rehabiliteringsresan, del 15 : 200 mil till Dharamsala.

Vad gjorde jag för fel? Det är en fråga man aldrig borde upphöra att ställa sig. Som det var nu missade jag hela Nepal (för tredje gången och sjätte året), det blev inget Bodhgaya, jag kom iväg till Tiger Hill den sämsta av mina fem morgnar i Darjeeling, jag missade Kanjenjunga i Phudong då jag var där en dag för tidigt, och så vidare. Allt detta hade kunnat undvikas med bättre timing.

Naturligtvis berodde det mesta på hänsynstaganden till andra människor, varför jag fick korta ner min resa från fem veckor till 32 dagar, (annars hade jag definitivt hunnit med Nepal,) och då jag första gången på elva år kom med ett resällskap till Indien fick jag ta hänsyn till detta, varför det blev extra besök i Simla och Manali i början, som kostade tre dagar; men väderfaktorn kunde aldrig manipuleras utan var som alltid bara att rätta sig efter från dag till dag. Dock hade jag haft tur med vädret i Darjeeling. Endast en av mina dagar där hade varit molnig, och den värsta dagen där hade jag varit i norra Sikkim.

Det största problemet hade varit att jag till slut i Darjeeling minsann fått tid över men på håret när inte tillräckligt för att hinna med både Nepal och Dharamsala. Med två dagar

till hade jag hunnit med båda. Nu var jag tvungen att välja, och eftersom jag redan lovat mig till Dharamsala var det ingenting att diskutera.

Min avskedsmorgon i Darjeeling kryddades dock av en sällsam överraskning: plötsligt dök Adam Davies upp, som morgonen innan avrest mot Varanasi. Jag frågade honom vad som hade hänt. Ingenting hade hänt. Han hade bara ångrat sig på halva vägen, bytt tåg långt före Patna och återvänt till Darjeeling. Jag förstod honom så väl.

Själv kom jag lyckligt med tåget klockan 13.45, men den 25-timmars tågresan bjöd på en sällsam prövning. Det förekom bara en annan västerländsk passagerare på hela tåget utom jag, och vi hade därför placerats tillsammans på de första platserna i första vagnen. Han var amerikan och 50+, och ingenting ont i det, men ack! – han var Hare Krishna-fantast och predikade hela vägen. Dessutom hade han en hög och skrikig röst. Mot denna påfrestning var alla de förfärliga tidigare genomlidna tortyrerna från indisk-nepalesisk rock- och discomusik som myggor mot en ständigt rasande och trumpetande elefant. Han var också den typen som inte kan lyssna utan skulle bara hålla låda själv hela tiden, var säker på sig om att veta allt och visste därför ingenting utom inom sitt eget snäva expertområde som Krishnafantast och hälsofreak.

Han hade bott i Indien i 22 år och ägnade sig åt bokutgivning av gamla bengaliska skrifter som han såg till att översattes till hindi och engelska för deras bevarande och spridning, mest gamla bengaliska hälsoföreskrifter och recept, som fungerade desto bättre ju mer obotliga och komplicerade sjukdomar det handlade om, som cancer, tumörer, Aids, Alzheimer och Parkinson. Han gjorde definitivt en insats därvidlag.

Han hade bott 9 år i Bombay och där lärt sig flytande hindi innan han tröttnat på stadens elände, kaos och smuts, som 50% av dess befolkning konstant lever i. Från Calcutta hade han roligare minnen. En dag på Hooghly Bridge (innan den nya hängbron var färdig), som i regel alltid led av svåra trafikproppar, hade en gång en busschaufför blivit så rasande på en motorrickshawchaufför, att han lämnat bussen för att klå upp den andre chauffören med en bambukäpp. Alla bussens och motorrickshawns passagerare hade blandat sig i bråket med en kakafoni av vilt slagsmål och tumult som påföljd utom naturligtvis en total trafikpropp som inte löste sig på flera timmar, allt för att en motorrickshawförare råkat misshaga en busschaufför för att han kommit i vägen.

Denne Krishnafantast var dock så totalt okunnig att han inte kände till Larry Collins och Dominique Lapierre, som skrivit den världsberömda och nobelprisvärda Calcuttaskildringen *"City of Joy"*. Vid tågresans äntliga slut var jag så fullständigt utmattad av hans skrikiga och aggressiva predikoiver att ingen fysisk ansträngning hade kunnat vara värre. Han sade aldrig sitt namn, jag ville heller aldrig veta vad han hette och hoppades aldrig mera få möta ett sådant monster av tröttsamhet mera. Han såg ut som en stor bebis med den vidriga Hare Krishna-frisyren (renrakat huvud med en kvarlämnad tofs i nacken) som till och med flintskallighet är att föredra mot, äckliga blek-skära Krishna-svepningar till surrogatkläder och med den obligatoriska bönpåsen på bröstet att dregla och spilla mat och såser i.

Som om allt detta inte var illa nog var också järnvägsmaten sällsamt vidrig och resulterade i maguppror, bara det andra på hela resan. Plåstren på såren var mina andra reskamrater, två utomordentligt sympatiska, vänliga och glada små herrar i sin bästa ålder från Guwahati, Assam, som vänligt och andäktigt lyssnade till den skrikiga amerikanen med mycket större tålmod än jag.

En annan predikant dök upp på bussen från Delhi till Dharamsala. Han föreläste med sonor röst och verkade ha ett ytterst seriöst budskap att förmedla (på hindi), ty hans framförande var verkligen imponerande med sin klara artikulation och en diktion utan motstycke – fastän man inte begrep ett ord var det ett nöje att höra på honom. Så kom han äntligen till saken, och det visade sig att hans mission gällde en bordduk. Han tog fram en grant mönstrad plastbordduk av något slag som han demonstrerade med att försöka riva sönder den och skrynkla den utan att det lyckades. Det var helt enkelt en evighetssuperbordduk av plast. Det var mycket imponerande.

Men natten var kall, och norr om Chandigarh måste man börja klä på sig plagg efter plagg, strumpor, en tröja, en thermotröja på den, och så vidare, och ändå frös man.

Det var tre unga tibetaner ombord som var mycket angenäma att tala med. De berättade om Kinas regeringschef Hu Jintaos förestående besök i Indien denna dag och alla de demonstrationer i Delhi och annorstädes som därför skulle ordnas. De hade själva som barn kommit flyende över bergen genom en meter snö på 6000 meters höjd för tio år sedan. Jag hoppades få se dem igen.

Klockan 6 nådde bussen Dharamsala. Jag levde fortfarande men sov. Tibetanerna väckte mig och berättade att vi var framme. Efter en kopp te på busstationen tog jag mitt bagage för att gå upp till McLeod Ganj. Vädret hade inte kunnat vara vackrare och klarare.

En taxi erbjöd mig skjuts på halva vägen. Det var bara att tacka och ta emot.

Mitt gamla *Yellow Hotel* hade reparationer på gång, men jag fick ett rum på *Green Hotel* med utsikt för 70 rupier. Det kunde inte bli bättre.

Halvar hade lämnat *Yellow* men bodde inte på *Green*. Jag fick försöka spåra honom senare.

41 timmar hade resan från Darjeeling till Dharamsala tagit, och det hade utan tvekan varit resans tuffaste etapp. Den dåliga tågmaten hade kryddat resan med magkris, men nu var man tillfälligt hemma igen.

(I nästa nummer: *Kriser i Dharamsala.*)

Konferensresan, del 17: Sista dagen i Dharamsala.

Sista dagen i Dharamsala var jag inställd på att gå upp till Triund i gryningen, men ack! När man vaknade var det enda man såg tjock dimma överallt. Gick man ut såg man inte handen framför sig. Det var oerhört nedslående och kunde bara betyda ännu en regnig dag. Det kändes som en förbannelse, detta regn, som förföljde en vart man än tog vägen, och som upphörde och släppte fram solen så fort man måste bryta upp.

Dock regnade det inte, och jag beslöt att ändå våga ett försök mot Triund. Blev det alltför djävligt kunde man ju alltid vända tillbaka.

Resultatet blev resans kanske märkligaste *trek*. Hela vägen upp dundrade åskan på avstånd, och vid ett tillfälle uppträdde även blixtar. På väg upp för ett berg är nästan det sämsta man kan vara i åskväder. Men jag kom levande fram.

Där uppe blev jag väl mottagen av min unge vän från Bihar som vanligt, men medan vi satt där inne i hans tält och drack te bad han mig komma ut och ta en titt. Vad som hände var ett av de sällsammaste skådespel man kan råka ut för i bergen. En kall men stilla nordanvind höll på att sopa undan dimmolnen, så att plötsligt hela det dramatiska landskapet öppnade sig på vid gavel. Men genom att regnet ändå hängde i luften hägrade bergen närmare än vanligt. Det är ett välkänt fenomen i bergen: vid uppehåll i regnväder framträder bergen mycket tydligare och närmare än vad de är. Man kunde nästan ta på de 5000 meter höga förbjudande, skrovliga, förskräckliga klippkammarna. Det avgjorde saken. Jag beslöt mig för att fortsätta upp till *Snowline*.

Där uppe framstod fenomenet ännu tydligare, och det verkade som en baggis på några tiotals meters håll att kunna ta sig upp för passet och ner till Chamba på andra sidan, ett pass som till och med erfarna sherpas vägrar befatta sig med. Den ohyggliga övertydliga närheten av dessa förbjudande berg överdrev hela landskapets redan så dramatiska prägel – men det började stilla regna, och jag måste vända tillbaka.

Tillbaka i Triund (3 km längre ner) tog jag en extra kopp te med det unga irländska par från Dublin jag redan träffat här igår. De hade tillbringat två nätter här uppe i vätan, de var de första irländare jag träffat under resan, och de var mycket sympatiska. De hade tänkt fara upp till Ladakh men avhållit sig när de hört skräckhistorierna om regnen, bland annat om bussen som fastnat på vägen mellan Manali och Leh mellan två 5000-meters pass och

varken kunnat fortsätta eller vända tillbaka, då vägen förstörts åt båda hållen, och förblivit stående där i två dygn utan att någon kunnat nå dem. De hade funnit sig hänvisade till att under två dygn leva på den eventuella vattenflaska och de eventuella småkakor de haft tur nog att ha haft med sig.

Mina lokala kamrater där uppe prisade min lyckliga tur att jag fått uppleva ett partiellt uppklärnande av vädret där uppe under min sista dag. Det hade ju faktiskt slutat regna, dimmorna hade ju faktiskt skingrats, bergen hade ju faktiskt skymtat fram, så jag hade haft en enastående tur med vädret. På vägen ner fick jag dock spänna upp paraplyet igen och hålla det uppspänt under större delen av nedgången utan att jag kunde se något annat än regn och dimmor.

Det drog ihop sig till avslutning. Flera av mina tidigare reskamrater dök upp på gatorna i McLeod Ganj: flera gånger stötte jag ihop med den holländska familjen med de två små flickorna som stulit scenen på bussen hela vägen från Leh till Manali, och plötsligt var Benny Shiloh där med sin hustru från Lung Snon, som tagit vara på min rekommendation åt dem av *Greenland* i Manali och trivts bra där.

Benny och hans fru var ett äldre kultiverat israeliskt par, som var mycket belästa, men bara för att illustrera den chockerande okunnighet som man nästan alltid slås av hos israeler i Indien kan Benny och hans fru tjäna som exempel. De var av den uppfattningen, att de två rådjur som alltid avbildas på ömse sidor om det buddhistiska hjulet ovanför ingången på varje buddhistiskt tempel, måste vara lamadjur. Försiktigt påpekade jag för dem, att lamadjur bara förekommer i Sydamerika i Anderna. De hade blandat ihop Himalaya med Anderna och tibetanska lamas med bolivianska lamadjur.

Till Leh skickade jag ett ursäktande e-mail om min sista natt på Lung Snon, min avslutande eruption och mitt patetiska avsked från ruinerna av mitt nersölade rum till min väninna Myra, en holländska som liksom jag var ständigt återkommande gäst där. Hon (jämte sin syster och svåger) var de andra personer jag någonsin mött som sett snöleoparden. De hade sett ett äkta par högt uppe mellan Markha och Stok Kangri i mycket svårtillgängliga trakter, där få trekkare vandrade, men de hade åtminstone känt igen snöleoparden och fotograferat dem och varit särskilt imponerade av den långa kraftiga svansen. De föregående som sett den, mina engelska vänner från Cambridge i Spiti förra året, hade sett ett enskilt djur bortom Dankhar men inte förstätt vad det var förrän efteråt.

Det förekom många italienare i McLeod Ganj, men jag kunde inte hålla reda på dem alla. Några på väg upp till Triund träffade jag och talade jag med, de var från Trento, men jag såg dem aldrig mera. Dock gick det många historier om italienare. Den kanske berömdaste var om en 70-årig man som körde omkring i hela Indien på en gammal knattrande scooter som han med en väl synlig namnskylt hade döpt till *Chapati Express*.

Det enda jag hade ont av i Indien var den eländiga skvalmusiksen överallt, och som tycktes vara som allra värst just i McLeod Ganj, där många hade sina skrällande högtalare ute på gatorna. I Indien har man ännu inte lärt sig vad 'noise pollution' (oljudsmiljöförstöring) är och lär man nog heller aldrig göra det. Medan jag besökte en restaurang, där jag trodde mig få sitta i fred, kom det några ungdomar in som tydligen hörde hemma på stället, satte på häftig dunka-dunka och gick ut igen och lämnade stereon på, som dunkade öronbedövande en rocksång som bara handlade om "War". Jag gick ut efter min måltid, klagade inför personalen och lovade intaga mitt te på ett annat ställe där jag kunde få sitta i fred, hur sällsynta sådana ställen än var i Indien och särskilt i McLeod Ganj, där till och med det gamla anrika och primitiva "Yak Café" hade moderniserats till en outhärdlig stereohåla, ett ställe som alla andra där skvalmusikshjärntvätt bjöds på gratis vare sig någon ville ha den eller inte.

(I nästa nummer: *Avslutning.*)

Lycklig resa med komplikationer, del 26: Den hemska hemresan – katastrofen.

Den sista person jag mötte i Dharamsala var en österrikare som hade förlorat allt sitt bagage och frågade mig om jag kunde hjälpa honom. Naturligtvis kunde jag inte det när han själv inte ens kunde komma ihåg var han förlorat det, då han vid tillfället varit ganska berusad. Det enda jag kunde göra för honom var att påpeka att troligtvis någon tagit hand om det (då det mest innehållit bara specialböcker i buddhistisk filosofi) och att han bara behövde erinra sig något av incidenten för att kunna gå tillbaka till den.

Nattresan till Delhi var utan incidenter, men jag stod inför problemet att spåra upp Sergio och Silvia, som väntade mig någonstans på ett hotell i Paharganj's mörkaste gränder, där alla hotell ligger och trängs. Jag avskydde att bege mig in i Delhi, min princip var att det enda vettiga man kunde göra i Delhi var att snabbast möjligt lämna staden, men jag kunde inte bara strunta i Silvia och Sergio. Min rickshawchaufför fann deras hotell i en mycket mörk och trång gränd efter mycket frågande men tog 250 rupier för besväret, vilket var rena syndeln. Det är därför jag skyr Delhi – folk bara svindlar en eller skrotar en.

Återföreningen med Sergio och Silvia blev hjärtlig. Även de hade haft sina äventyr. Vid sin sista vandring i Spiti i byarna norr om Kaza hade de tappat bort sig och haft en mycket nervpirrande nedstigning längs en icke kartlagd klyfta med risk för sina liv. På väg tillbaka till Manali hade de som alla andra ställts inför Rohtangs förkrossande väsen då en bit av vägen regnat bort och de genast måste ta sig över gapet till fots innan detta blev större. Sedan hade de begett sig till torrare trakter i Rajahstan och haft underbara dagar där i för turismen helt okända trakter norr om Pushtar och nordost om Bikaner.

Jag gick ut på en Via Dolorosa för att försöka få min biljett ändrad så att jag skulle slippa vänta 12 timmar i Moskva. Aeroflot skickade mig från kontor till kontor ständigt längre bort i staden och till och med upp till elfte våningen i en skyskrapa, som var fel. Sergios kommentar var, att bara ryssar skulle förlägga ett kontor till elfte våningen utan utsikt i en skyskrapa. Till slut hittade jag rätt kontor, där min handläggare medgav att Aeroflots förbindelser med Köpenhamn var dåliga i år. Det var allt hon kunde göra för mig.

Det var hett i Delhi och understundom över 40 grader, men Silvia och Sergio hade luftkonditionering i sitt rum, där vi kunde frossa i kall dusch och te på rummet. Utsikten från taket på detta hotell Ajay bestod mest av TV-master och antenner och andra liknande intetsägande tak.

Vi hade en avskedsmiddag under kvällen, då Sergio och Silvia tog mig med till deras favoritrestaurang, en liten *dhaba* i Connaught, där vi celebrerade vår ömsesidiga lyckliga resa i ett kycklingfrosseri utan gränser, vår första köttmåltid på hela resan. Därefter avslutade vi kvällen med resans sista riktiga *chai* i Ajays café innan det blev dags för mig att ta plats i taxin till flygplatsen klockan 10. Trafiken var förfärlig denna tid på dygnet och nästan värre än på dagen.

Därmed var man kvitt det stökiga Indien – för hur lång tid? Till slutet av oktober? Mitt Delhibesök med allt vad det innebar var helt mot alla mina principer, men jag gjorde det bara för Silvias och Sergios skull, och det var det värt. Att över huvud taget ge sig in i denna en av världens värsta storstadsjungler och mitt i hjärtat av dess värsta kaos, förvirring och stök och utsätta sig för dess vidriga luft med stickande ögon som resultat och stanna mitt i smeten hela dagen och sedan sent bege sig till flygplatsen långt efter mörkrets inbrott i en dyr taxi (180 rupier) var att bryta mot alla mina regler, men jag kom i alla fall levande igenom efter en underbar dag tillsammans med Silvia och Sergio.

Ju mindre sagt om resten av hemresan, desto bättre. Därmed borde egentligen allt vara sagt därom. På de trånga flygplanen hände allt det vanliga: folk spillde Coca-Cola på en och trampade en demonstrativt på tårna, det fanns ingen lampa vid sitsen som om det var uteslutet att någon passagerare skulle få för sig att läsa, min medpassagerare med fönsterplats vägrade öppna fönsterluckan för att släppa in det minsta ljus, det blev middag mitt i natten men ingen frukost fast vi landade först efter nio, och så vidare. Sedan följde tolv timmars väntan på flygfältet i Moskva, tolv långa och långsamma timmar. Jag hamnade

i sällskap med fyra italienare på väg hem till Milano där en av dem var mycket svårt magsjuk efter att ha lämnat Delhi, och all konversation med dem handlade bara om indiska magsjukdomar, då ju ämnet var så aktuellt för dem.

Planet till Köpenhamn var bättre, då det åtminstone erbjöd en läslampa. Det var få passagerare, så alla kunde ha fönsterplats, och det var skönt att slippa knuffas.

Kastrup nåddes punktligt klockan 22, det skulle inte vara något problem med att hinna med Göteborgsbussen, men då hände det. Min ryggsäck kom till rätta, men mitt andra bagage gjorde det inte. Det var första gången någonsin som en del av mitt bagage inte kommit fram. Det innehöll bland annat mina hemnycklar och hela min filmskörd.

Personalen kontaktade bagagelangarna, men ingenting fanns kvar eller hade fastnat. Det var bara att göra en anmälan och hoppas på att väskan skulle lokaliseras och efterskickas. Men det skulle ta minst flera dagar, då detta var en fredagskväll, och under tiden fick jag klara mig utan nycklar... I värsta fall fick jag återskapa en ny nyckelknippa, medan bildskörden inte kunde återskapas med mindre än att hela resan gjordes om igen.

Jag kom på nattbussen och fram till Göteborg och hem till mitt hus klockan 4, där jag fick knacka på hos min granne och väcka honom, då han hade reservnyckel. Det visade sig att min inneboende fortfarande bodde kvar, så lyckligtvis var det inga problem med att komma in och hem efter tre nätter utan att ligga. Resten av problemen uppsköt jag till morgondagen.

Jag var ju ingalunda den första som råkat ut för detta, och under de närmast följande dagarna och deras efterforskningar kom jag i kontakt med de mest hårresande historier om förlorade bagage. Ibland hade det faktiskt kommit till rätta efter åtskilliga extraturer runt jordklotet med mellanlandningar framför allt i Australien.

Två dagar efter min hemkomst stannade en svart Sedan utanför mitt hus, och en man i mörk kostym steg ur bilen. Jag trodde aldrig att besöket gällde mig, men mannen kom uppför alla trapporna i mitt hus och ringde på min dörr. När jag öppnade lyfte han artigt på hatten och överräckte min väska. Han kunde tyvärr inte närmare redogöra för dess vidare irrfärder jorden runt eller hur den hade kunnat återfinnas. Jag var nöjd tillräckligt med att framför allt få mina ovärderliga filmer bärgade och ställde därför inga onödiga frågor.

Resan hade inte kunnat sluta bättre.

(juli-augusti 2005)

Kinesisk statistik

Kina är:

Världens största konsument när det gäller kol, säd, gödsel, mobiler, kylskåp och televisioner.

Den främsta importören av järn, stål, koppar, tenn, zink, aluminium och nickel.

Den främsta framställaren av kol, stål, cement och 10 olika metaller.

Den främsta importören av olagligt avverkad skog.

Den tredje största biltillverkaren efter Japan och USA. År 2015 kan det vara den största, och år 2020 kan det finnas 220 miljoner bilar på dess vägar mot 33 miljoner idag.

Kina producerar hälften av världens kameror, en tredjedel av dess televisioner och en tredjedel av hela planetens sopor.

Det finns städer i Kina som står för 60% av all knapptillverkning i världen, hälften av alla sidenslipsar och hälften av alla fyrverkeripjäser.

Kina förbrukar hälften av världens stål och betong och kommer troligen att stå för hälften av alla nya byggnader som uppförs i världen nästa decennium.

Det finns fabriker i Kina med upp till 200,000 arbetare.

År 2006 använde Kina 2,5 miljarder ton kol, mer än de tre närmaste kolanvändarna i världen tillsammans, Ryssland, Indien och USA.

Det har mer än 2000 kolkraftverk och startar ett eller två nya varje vecka.

Mellan 2003 och 2006 ökade världens konsumtion lika mycket som under de 23 åren dessförinnan. Kina stod för 90% av ökningen.

2006 blev Kina främst i världen med koldioxidutsläpp, när det gick om USA.

Ryssland är Kinas främsta timmerleverantör. Hälften av all avverkning där är olaglig. Indonesien är nummer två, där 80% av all avverkning är olaglig.

90% av alla trävaruprodukter i Kina konsumeras där, bland annat 90 miljarder matpinnar varje år.

Värdet av Kinas trävaruexport övergår 17 miljarder dollar. 40% går till USA.

Mer än tre fjärdedelar av Kinas skogar har försvunnit. En fjärdedel av dess landmassa är nu öken.

Varje år tills helt nyligen förlorade Kina en landmassa lika stor som Småland åt ökenspridningen.

Det är risk för att 80% av de av Himalayas glaciärer som ger vatten åt Kinas floder kommer att smälta bort till år 2035.

År 2005 var Kinas utsläpp av svaveldioxid dubbelt så stora som USA:s.

Sura regn till följd av luftföroreningar påverkar nu en tredjedel av hela Kina.

Varje år avlider åtminstone 400,000 kineser alltför tidigt till följd av andningssvårigheter och sjukdomar åsamkade av luftföroreningarna.

Varje år dör en kvarts miljon kineser i trafiken, vilket är sex gånger mer än i USA, fastän USA har 18 gånger så mycket bilar.

Av världens 20 mest förorenade städer ligger 16 i Kina.

Hälften av Kinas befolkning, c:a 650 miljoner, dricker vatten som förorenats av mänskliga eller animaliska exkrement. Varje år dumpas en miljard ton osanerat avfall i Yangtse-Kiang.

I fyra femtedelar av Kinas floder har all fisk dött ut.

Slöseri med grundvattnet har lett till ras som kostat bara Shanghai nästan 13 miljarder dollar i ekonomiska förluster.

Sandstormar brukade plåga Kina högst en gång om året. Nu inträffar de minst 20 gånger om året.

Hälften av de nedfall av föroreningar som drabbar Kalifornien varje år kommer med vinden från Asien.

Miljöförstörelsen kostar Kina årligen 10% av dess bruttonationalprodukt. Sjukdomar och dödsfall till följd av miljöförstörelsen kostar Kina årligen ytterligare 4% av bruttonationalprodukten.

År 2005 förekom det 50,000 demonstrationer, protester och upplopp i Kina till följd av miljöförstörelsen.

Kinas medelklass beräknas öka från 100 miljoner idag till 700 år 2020.

Och så vidare.

Med livet som insats,

av Tsoltim N. Shakabpa

Jag tar mig friheten att publicera här i svensk tolkning en dikt av en tibetansk vän, mest för att påminna om en aktuell kritisk situation, som förtjänar allt stöd i världen...

Liksom solen
ljuter sina strålar över månen
för att skänka jorden ljus
mitt i den mörka natten,
så måste vi i mörkrets timma
öppna våra hjärtan för ursinnig energi
att väcka hopp i djupaste förtvivlan.

Liksom biet offerar livet för att stinga
den som vill det illa
för att skydda sig med risk för livet,
måste vi så stinga Kina och kineserna
för att försvara oss med risk för livet
mot förtryckets aggression.

Liksom laxen simmar emot strömmen
för att skänka liv åt framtidens generationer
med risk för livet genom björnars händer,
måste vi hårt sträva i vår uppförsbacke
för att kämpa för en framtid alls för våra barn
med vårt liv som insats
taget självvåldigt som gisslan
av kinesiska förtryckare.

Bättre att riskera livet då
än att för alltid tills vi dör
förbli berövade vår frihet och vårt liv
i fjättrar slagna av en ständig skräck.

Göteborg 10 april 2008

www.fritenkaren.se